

Henri Veldhuis (Culemborg)

Hoe nu verder?

De PKN-synode en het Israëlich Palestijns conflict

Lezing op de studiedag 'Het is tijd voor Palestina'
van Werkgroep Keerpunt i.s.m. Vrienden van Sabeel Nederland op 6 juni 2008

1 *Achterhaald*

Twee keer - vorig jaar november en april jl. - heeft de synode van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) uitvoerig gesproken over het Israëlich-Palestijns conflict, en uiteindelijk werd de nieuwe IP-nota (niet meer IPA-nota: 'Het Israëlich-Palestijns-Arabisch conflict', zoals hij lange tijd heette) aangenomen met slechts drie tegenstemmen.

Nu stond er in aankondiging van deze studiedag dat het niet de bedoeling is om deze nota aan te vallen. Akkoord, ook in dit referaat gaat het om een constructieve bijdrage, maar dan moet ik wel beginnen te zeggen dat ik steeds meer het gevoel heb gekregen dat de nieuwe nota op belangrijke punten al achterhaald is, en wel in drieërlei opzicht: ten eerste in vergelijking met de ontwikkeling van de publieke opinie in Nederland, ten tweede gelet op de politieke ontwikkelingen in het midden-oosten, ten derde in theologisch opzicht. Op al die drie punten kom ik straks terug met de vraag hoe we strategisch nu verder moeten wat betreft de meningsvorming in de PKN.

Maar laten we positief beginnen, ook al is IP-nota ten dele al achterhaald, voor de officiële standpuntbepaling van de PKN, zowel theologisch als politiek en oecumenisch, zijn er toch enkele belangrijke winstpunten te noteren, die we maar beter niet over het hoofd kunnen zien, - punten waarop we de PKN-kerkleiding in de toekomst steeds weer aan kunnen spreken.

2 *De winstpunten*

Palestijnen in beeld

Het eerste winstpunt is dat nu eindelijk de Palestijnse christenen duidelijk in beeld gekomen zijn. Het is bizar om dat te moeten vaststellen: nú pas, maar het is waar, in de vorige IPA-nota van 2003 kwamen ze nog helemaal niet voor. De onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël wordt nu geflankeerd door een oecumenische verbondenheid met de Palestijnse christenen en de kerken in het midden oosten, een verbondenheid die op één plaats in de nota zelfs 'onopgeefbaar' wordt genoemd. Het was al boven verwachting dat Kerkinactie het voor elkaar heeft gekregen een eigen medewerker - Meta Floor - te mogen stationeren bij Sabeel in Jeruzalem. Deze post heeft nu een duidelijke beleidsmatige basis gekregen in de nieuwe nota.

Via de Palestijnse christenen is er ook meer oog gekomen voor het Palestijnse volk als geheel, van wie de meesten moslim zijn, - al was er beschamend genoeg wel een speciale motie voor nodig om dat expliciet in de nota opgenomen te krijgen. Die motie, waarin betrokkenheid op het gehele Palestijnse volk wordt uitgesproken, is ook geheel in lijn met de visie en beleving van de Palestijnse christenen zelf: zij voelen zich één met hun volk, willen zich niet laten uitspelen tegen de moslims en vervullen graag een brugfunctie tussen de buitenlandse kerken en hun volk.

Bewustwording

Een tweede winstpunt van de nota ligt niet zozeer in de vastgestelde inhoud daarvan - want die schiet ernstig tekort -, maar wel in de discussies daarover in de synode. Voor het eerst in de geschiedenis van de Samen op Weg kerken, nu samen PKN, zijn bij veel synodeleden de ogen open gegaan voor de huidige situatie en de achterliggende geschiedenis van de Palestijnen. Voor het eerst zijn synodeleden zich gaan realiseren dat er zoiets is gebeurd als een Nakba (Ramp). Voor het eerst hebben synodeleden de moed gevonden vraagtekens te plaatsen bij hun zo vanzelfsprekend geachte loyaliteit aan Israël. Er is daadwerkelijk een proces van bezinning en heroriëntatie op gang gekomen, parallel aan soortgelijke ontwikkelingen op het grondvlak, een proces dat belangrijker is dan de IP-nota zelf.

Internationaal recht

Tenslotte is nog een derde winstpunt, dat voor het toekomstige beleid van de PKN van het grootste belang is. In de nota wordt nl. ondubbelzinnig vastgesteld dat de mensenrechten en het internationale recht ook voor de kerk het primaire kader zijn voor de analyse en beoordeling van het Israëlisch-Palestijns conflict. Ook wat betreft Israël plaatst de PKN zich niet boven of buiten de internationale rechtsorde; dat lijkt vanzelfsprekend maar dat is het voor kerken en christenen lang niet altijd; dat is wel gebleken.

Het is waar: in uitzonderlijke situaties van een zogenaamde 'status confessionis' kan het internationale recht - of de handhaving daarvan - zo op gespannen voet komen te staan met het eigen geloof en geweten van de Kerk, dat de kerk eigen wegen moet gaan. Maar dat is de uitzondering op de principiële regel, zo is nu duidelijk vastgesteld.

Deze principiële stellingname betekent ook een ondubbelzinnige afwijzing van elke vorm van Israël-theologie die, zoals met name het christen-zionisme, zich niets gelegen laat liggen aan het internationale recht en alleen uit wil gaan van de eigen, meestal fundamentalistische bijbelinterpretatie.

3 *Driemaal achterhaald*

Ik heb nu drie wezenlijke winstpunten van de recente synode-discussies genoemd, die we goed moeten vasthouden als uitgangspunten waarop de kerkleiding steeds kan worden aangesproken en dus ook als uitgangspunten voor het lobbywerk van o.a. Werkgroep Keerpunt en Sabeel NL. Tegelijk moeten we ons bij deelname aan de meningsvorming in de kerken goed realiseren dat zo'n IP-nota op essentiële punten ook alweer achterhaald is, ondanks de belangrijke winstpunten die er ook in staan. We moeten dus niet in de fuik zwemmen van achterhaalde discussies, vooral niet omdat de meningsvorming aan de basis al verder is dan die van de kerkleiding. Ik zal dat nog wat toelichten.

Publieke opinie

Ten eerste wordt steeds duidelijker dat de meningsvorming onder het Nederlandse volk, en ook onder het kerkvolk, aan het verschuiven is, geleidelijk, maar toch. Israël krijgt niet meer onverdeelde sympathie, niet meer krediet zonder kritische vragen Tegenstemmen krijgen meer gehoor, aanhoudende berichtgeving en vooral beelden over structurele schending van de mensenrechten door Israël tast het kritiekloze Israël-sentiment steeds dieper aan. Met name de door Israël gebouwde muur en de verwoestende uitwerking daarvan spreekt tot de verbeelding en wekt groeiende verontwaardiging daarover.

Wat mij en anderen steeds meer opvalt is dat ook aan de kerkelijk basis van veel PKN-gemeenten - zelfs in traditioneel orthodoxe kringen - de openheid voor andere gezichtspunten steeds groter wordt, inclusief de bereidheid om diep verankerde theologische standpunten over 'de onopgeefbare verbondenheid' met Israël als 'volk, land en staat' kritisch

te bezien. Ideologische loopgraven worden geleidelijk aan verlaten en werkelijk gesprek blijkt mogelijk.

Deze verschuiving van gevoel en visie kwam onmiskenbaar tot uiting in de NIPO-TNS enquête die eind vorig jaar is gehouden door UCP (United Civilians for Peace). Daaruit blijkt dat slechts een kwart van de PKN-leden van mening is dat christenen onopgeefbaar verbonden moeten zijn met Israël, terwijl meer dan 80% vindt dat de kerk zich duidelijk moet uitspreken tegen mensenrechtenschendingen van zowel Israël als de Palestijnen. Alleen al deze twee cijfers laten zien dat de meningsvorming onder PKN-leden opvallend veel afwijkt van de concrete kerkpolitiek die de PKN-kerkleiding de afgelopen jaren gevolgd heeft. Daarin werd Israël steeds in bescherming genomen en werden de vele mensenrechtenschendingen door Israël zelden of nooit concreet benoemd en bekritiseerd.

De Nakba, toen en nog steeds

Het meest ernstige punt waarop naar mijn mening de nieuwe IP-nota tekort schiet, - ook een gegeven dat nog nauwelijks is doorgedrongen in het bewustzijn van Nederlanders en kerkleden aan de basis -, is de erkenning van de Nakba, vanaf 1948 tot nu toe. Volgens de nieuwste cijfers van Ilan Pappé (in het door Robert Soeperig samengestelde boek *De verwoesting van Palestina*, 2008) leidde de oprichting van de nieuwe staat Israël tot de planmatige ontvolking en verwoesting van 513 van de 1200 Palestijnse dorpen en de ontvolking van 11 stadswijken. Etnische zuivering dus op grote schaal, en dat is nog maar het begin van een rampzalige geschiedenis die doorgaat tot op vandaag.

Het is m.i. een groot tekort van de nieuwe nota dat deze Nakba en de geschiedenis daarvan niet voluit onder ogen wordt gezien, en ook niet onze medeverantwoordelijkheid daarvoor ten gevolge van decennialange kritiekloze solidariteit met Israël, - en dit ondanks de duidelijke presentie op de synode van Ilan Pappé's boek over *The ethnic cleansing of Palestine* (inmiddels vertaald in het Nederlands). Kerk en synode kunnen in ieder geval nooit meer zeggen: "We hebben het niet geweten."

Voor het eerst zijn de Palestijnen nu wel in beeld, vooral de Palestijnse christenen, maar het is nog sterk in de sfeer van schoorvoetende concessies in plaats ruitelijke, existentiële erkenning van zowel de feiten als onze eigen verantwoordelijkheid. Ik denk dat we over tien jaar beschaamd moeten vaststellen dat we in 2008 nog steeds de feiten niet onder ogen wilden zien, en ver onder de morele standaard van ons geloof gesproken en gehandeld hebben.

In dat licht was ik wel verrast door de vele aandacht die er de afgelopen weken in de media was voor de Palestijnen en de Nakba, - en dus niet alleen voor de viering van 60 jaar Staat Israël. Ook daarin zie je dat de PKN onvoldoende 'bij de tijd' is en niet in staat blijkt om daar op in te spelen. We hoeven als kerken de publieke meningsvorming niet modieus te volgen, integendeel, maar we hebben daar wel op in te spelen, ons daardoor te laten voeden, - en dan blijkt de PKN wat betreft dit onderwerp nog vaak steken in angstig manoeuvreren of stilzwijgen.

Andere politieke situatie

Op nog een ander punt is de IP-nota niet bij de tijd, nl. als je kijkt naar de actuele ontwikkelingen in Israël en de bezette gebieden. Terecht heeft de PKN zich niet meer vastgelegd op de aanbeveling van een twee-staten oplossing. Maar in plaats daarvan had de nota wel dieper in kunnen gaan op het probleem van een nieuwe staat op een Joods-etnische basis. Het wordt steeds duidelijker dat dit een onhoudbaar uitgangspunt is voor een democratische staat, praktisch vanwege het sterk groeiende Palestijnse bevolkingsdeel, principieel omdat een etnisch gebaseerde staat altijd zal leiden tot meer of minder discriminatie van andere etnische groepen, zoals nu in Israël ook gebeurt.

Daar komt bij dat de structurele kolonisatie van de bezette Palestijnse gebieden ook een onafhankelijke Palestijnse staat bijna onmogelijk heeft gemaakt. Aan beide kanten van de muur wordt dus steeds duidelijker dat Joden en Palestijnen moeten leren samen te leven, en dringend op zoek moeten naar een goede democratische basis daarvoor, die strookt met internationale wetgeving en volkenrecht. Juist op dat punt had de PKN een impuls kunnen geven aan de principiële bezinning over de gezamenlijke toekomst van Joden en Palestijnen.

Foute theologie, nog steeds

Het ontbreken van deze bezinning heeft alles te maken met de theologische argumentatie van de IP-nota, die niet verder gaat dan handhaven en versterken van de theologische koers die SoW-kerken al decennialang volgen. Die samenvatting van die koers ligt in de uitdrukking 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël', die blijkens de uitleg die er steeds bij gegeven wordt, ook een indirecte onopgeefbare verbondenheid met de staat Israël betekent.

Ik ben er van overtuigd dat de PKN ooit op deze theologische stellingname terug zal moeten komen. Want de kern van die opvatting betekent een onopgeefbare theologische en kerkelijke voorkeursbehandeling van een etnisch gedefinieerde bevolkingsgroep, - met als gevolg het instandhouden van etnische sentimenten die het midden-oostenconflict telkens weer versterken en bovendien onze eigen theologische en kerkelijke integriteit aantasten.

De essentiële kern van de christelijke theologie is nu juist het relativeren en overstijgen van alle etnische onderscheidingen en sentimenten, zoals de apostel Paulus onovertroffen en revolutionair heeft uitgedrukt in de woorden: "In Christus is er Jood noch Griek", - woorden die aansluiten bij de diepste overtuigingen van de Joodse profeten in het Oude Testament, de Tenach. Precies vanuit dit principiële theologische gezichtspunt, dat etnische grenzen overstijgt, kunnen en moeten kerken en christenen het internationale kader van mensenrechten en wetgeving met volle overtuiging ondersteunen.

De PKN onderschrijft het cruciale belang van de internationale rechtsorde, maar ondermijnt die tegelijk ook weer door een etnisch georiënteerde Israël-theologie, een principiële strijdigheid die keer op keer zal blijken en doorwerken. Dus ook in het licht van Wet, profeten en apostelen is de IP-nota ernstig en zelfs principieel-theologisch achterhaald.

4 *Strategie voor de toekomst*

In aansluiting bij het voorgaande wil ik nu graag een aantal punten naar voren brengen die m.i. belangrijk zijn voor onze bijdrage aan de meningsvorming in de PKN, zowel op het niveau van synode en kerkleiding, als op dat van de lokale gemeenten. Ik zal me niet wagen aan adviezen voor de PKN-kerkleiding, want die vindt de nota zoals die er nu ligt al te ver gaan. Ik richt me nu tot het eigen circuit van Keerpunt, Sabeel en hun geestverwanten, hoe die - hoe wij - kunnen bijdragen aan de meningsvorming in de PKN.

Bij het woord nemen

Ten eerste kunnen we de kerkleiding telkens aanspreken op belangrijke onderdelen van de nieuwe nota:

- Erken en handhaaf de internationale rechtsorde; dring daar zelf ook actief bij Israël op aan en durf mensenrechtenschendingen concreet te benoemen.
- Bovendien: nu de Palestijnen beleidsmatig echt in beeld zijn, vooral via de internationale oecumene, laten we daar meer werk van maken, o.a. via het programma van de Wereldraad van Kerken. De nota moet nu uitgewerkt worden tot concreet beleid, en wij kunnen dat betrokken en constructief volgen.

- Van de PKN-leiding en Kerkinactie mag ook verwacht worden dat ze meer dan tot nu toe beroep doen op andere deskundigen dan alleen die uit het pro-Israël circuit. Voor de tweede versie van de IP-nota werd nog snel een theologische commissie werd ingesteld die bestond uit drie pro-Israël theologen. Laat vanaf nu ook een beroep gedaan worden op andere deskundigen, zoals uit de kring van Sabeel.

Kortom, we kunnen de PKN herinneren aan kernpunten uit haar eigen nota.

Onderling contact en afstemming

Ten tweede: er is al een flink aantal groepen en organisaties dat aandacht vraagt voor het lot van de Palestijnen: Sabeel, Werkgroep Keerpunt, UCP, ICCO, SIVMO, Een Ander Joods Geluid, Het Palestina Comité, IKV, enz. Ik heb de indruk dat er tussen al die groepen meer coördinatie en afstemming nodig is om afzonderlijk en samen effectief te kunnen zijn, juist nu de publieke opinie aan het schuiven is.

Achteraf gezien was er ook meer overleg en afstemming mogelijk geweest voor de meningsvorming in de synodebesprekingen. Een lange reeks van organisaties is door het moderamen geconsulteerd, maar er is niets meegedaan. Wellicht had er vooraf meer gedaan kunnen worden aan gezamenlijke standpuntvorming en publiciteit.

Ook had er meer overleg plaats kunnen vinden van geestverwante synodeleden, zo wel onderling als met verwante groepen als Sabeel en Keerpunt. Zulk overleg kan voorkomen dat standpunten te vroeg worden ingenomen, bijvoorbeeld wanneer je als synodelid deel uitmaakt van de commissie van rapport. Ik denk daarom dat Sabeel en Keerpunt meer kunnen investeren in direct overleg met synodeleden en anderen in het brede kerkelijke circuit.

Eigen brochure

Een derde mogelijk actiepoint betreft de follow-up van de IP-nota. De PKN-leiding zal die nota in verkorte brochure-vorm in de gemeenten gaan verspreiden. En dan is natuurlijk de vraag: Wat leggen Sabeel, Keerpunt en anderen daar naast? Zou er niet een andere, korte en aansprekende brochure gemaakt kunnen worden over dezelfde punten als de IP-nota (historisch, theologisch, politiek en kerkpolitiek) maar vanuit breder of ander perspectief? Dat is een goede promotievorm van de eigen organisaties en tegelijk een wezenlijk bijdrage aan de meningsvorming in allerlei kerkelijke groepen aan de basis.

Andere kerken

Een vierde punt betreft het leggen van contacten in de kring van andere kerken, met name de Rooms Katholieke Kerk. Moet niet meer geïnvesteerd worden in oecumenische netwerken, via de Raad van Kerken en geestverwanten in de Rooms Katholieke kerk? Nog vrij recent heeft bisschop Van Luyn op deze plaats, bij de viering van 60 jaar Israël, niet zoveel blijk gegeven van genuanceerder inzicht t.a.v. Israël en het Palestijnse vraagstuk.

In dat verband denk ik ook aan de Folkertsma Stichting. Die is niet alleen een goed vertolker van de Joodse traditie en theologie, maar in de persoon van hun leider rabbijn Zvi Marx ook eenzijdig pro-Israël. Gezien hun theologische openheid en goede reputatie in zowel de katholieke als de protestantse kerken, lijkt het me van belang te proberen met medewerkers van de Folkertsma Stichting in gesprek te komen.

Media

Een ander punt van aandacht is wat mij betreft de media. Sabeel en Keerpunt kunnen wellicht samen met UCP meer doen aan het in beeld brengen van de Palestijnse situatie en problematiek. Relaties opbouwen met de IKON en anderen, daarbij gebruik maken van de mogelijkheden van Meta Floor, verslaggeving van bijv. de Internationale Sabeel-conferentie in beeld en geluid, etc., - dat is meestal effectiever dan brieven en nota's.

Creatief 'storen'

Een zesde aandachtspunt: Laat deskundigen uit 'ons' circuit meer deelnemen aan bijeenkomsten van pro-Israël organisaties zoals CIDI, Platform Kerk en Israël, Raad voor Kerk en Israël, etc., en laten zij daar hun eigen inbreng hebben. Laten we creatief en constructief nieuwe dynamiek brengen in de circuits van anderen.

De christen politici

Een zevende punt: Zijn er niet meer mogelijkheden voor groepen als Sabeel en Keerpunt zich te presenteren in politieke kringen van CDA en Christenunie? Het is bekend dat Nederland wat betreft het Israël-dossier een belangrijke remmende rol heeft in de Europese Gemeenschap. Christelijke politici regelmatig constructief benaderen met andere visies en feiten, daarbij ook refereren aan hun levensbeschouwelijke achtergrond, lijkt me een goede optie.

Verjonging

Tenslotte nog een achtste punt. Ik noemde eerder drie redenen waarom volgens mij de IP-nota al achterhaald is. Ik kan eigenlijk nog een vierde reden noemen. Ik merk namelijk dat het Israël-debat oude stijl, over de 'onopgeefbare verbondenheid', onder jongere generaties theologen en predikanten nauwelijks meer leeft. Ook meer in het algemeen is er onder huidige studenten weinig maatschappelijke en politieke betrokkenheid. Er zal daarom geïnvesteerd moeten worden in het contact leggen met studenten, - wat betreft de meningsvorming in de PKN vooral met theologiestudenten. Misschien dat Sabeel, Keerpunt, UCP, Kerkinactie en anderen studie- of stageprogramma's kunnen ontwikkelen van enkele weken of maanden in Israël en Palestina?

Zonder extra investering in studenten en beginnende predikanten zal de bijzondere belangstelling die het midden-oostenconflict nu nog krijgt in onze kerken, - met nu ook groeiende aandacht voor de positie van de Palestijnen -, steeds meer afzwakken en gaan lijken op een hobby van de oudere generatie. Dan wordt niet alleen zo'n IP-nota gezien als verouderd, maar ook wij zelf en onze inzet voor meer recht en vrede voor Joden en Palestijnen.

Teveel

Acht speerpunten van beleid voor weinig mensen, té weinig mensen die het werk allemaal moeten doen, - dat realiseer ik me goed. Niettemin kan het zinvol zijn samen zo'n lijst van mogelijke beleidspunten door te nemen en vervolgens prioriteiten te stellen.

In ieder geval mogen we ons gemotiveerd weten, niet omdat de situatie in Israël en Palestina lijkt te verbeteren, maar wel door veranderende meningsvorming onder het Nederlandse publiek en ook onder leden van de Protestantse Kerk in Nederland.